

(NE)PROSTUPNÉ STRUKTURY MEZI ODBORNÝM ŠKOLSTVÍM, VYSOKOŠKOLSKÝM VZDĚLÁVÁNÍM A TRHEM PRÁCE POHLEDEM STŘEDOŠKOLÁKŮ

PERMEABILITY BETWEEN VOCATIONAL EDUCATION, HIGHER EDUCATION AND THE LABOR MARKET FROM THE PERSPECTIVE OF UPPER SECONDARY STUDENTS

Katarína Rozvadská, Petr Novotný

Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Příspěvek řeší problematiku prostupnosti mezi trhem práce, odborným a vysokoškolským vzděláváním, a to z pohledu studentů, kteří stojí na rozcestí mezi těmito třemi oblastmi. Přístup k vysokoškolskému vzdělání je v různých zemích omezován různými způsoby, a struktury příležitostí se proto také liší podle národního kontextu. V českém kontextu je nepodkročitelnou podmínkou vstupu do terciárního vzdělávání absolvování maturitní zkoušky. Její společná část je jednotná pro všeobecný i odborný proud, většinu neúspěšných maturantů však tvoří studenti středních odborných škol. Cílem příspěvku je zjistit, co se stane s akademickými a pracovními ambicemi studentů z odborných škol, kteří neuspěli u maturity na první a druhý pokus.

Klíčová slova: prostupnost; střední odborné vzdělávání; vysokoškolské vzdělávání; trh práce; pohled studentů

Abstract

The paper deals with the issue of permeability between the labour market, vocational and university education from the perspective of students who find themselves at the crossroads between these three areas. Access to higher education is restricted in different ways in different countries, and opportunity structures for disadvantaged youth therefore also vary by national contexts. In the Czech context, passing the secondary school leaving examination (maturita) is a prerequisite to enter tertiary education. The common part of the exam is uniform for the general and vocational branches, but most of the students who fail the exam come from vocational schools. The aim of the paper is to find out

what happens to the academic and work ambitions of students from vocational schools who fail the leaving examination at the first and second attempt.

Keywords: permeability; secondary vocational education; higher education; labour market; perception of students

1 ÚVOD

Prostupnost mezi systémy vzdělávání je zpravidla diskutována s důrazem na makro- a mezo- úroveň. Předmětem zájmu je dělení do vzdělávacích proudů, vzájemné kvantitativní poměry těchto proudů a důsledky pro systém vzdělávání, dále pro ekonomiku a zaměstnatelnost. Řeší se pak např. časné směřování části žákovské populace do elitního všeobecně vzdělávacího, nebo naopak do odborného vzdělávání. Poněkud stranou zájmu výzkumu pak zůstává mikroúroveň a perspektiva žáků a studentů.

Text s využitím konceptů prostupnosti (*permeability*) a struktury a jednání (*structure and agency*) nahlíží na důsledky (ne)prostupnosti systémů z pohledu selhávajících maturantů.

2 TEORIE

Myšlenka prostupnosti mezi systémy všeobecného, odborného a vysokoškolského vzdělávání a systémem zaměstnanosti vznikla v 70. letech 20. století (Spöttl, 2013). Vychází z argumentu „že prostupné struktury vzdělávání zlepšují efektivitu selekčních mechanismů ve vzdělávání a práci, které směřují k rovnosti příležitostí“ (Spöttl, 2013, s. 458). Důležitou součástí aktuální evropské politické agendy je zajistit, aby byl přístup k vysokoškolskému vzdělávání inkluzivnější, přičemž prostupnost mezi odborným vzděláváním a přípravou (VET) a vysokoškolským vzděláním je považována za klíčovou pro zlepšení přístupu k vysokoškolskému vzdělání. Příspěvek rovněž pracuje s teorií struktury a jednání (např. Schoon & Heskhausen, 2019)ů ve které je individuální jednání konceptualizováno jako vztahový a záměrný proces, který se vyvíjí prostřednictvím interakcí s širším sociokulturním kontextem (strukturou).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Datový korpus pro tuto konkrétní studii sestává z biografických rozhovorů se 46 neúspěšnými maturanty ze středních odborných škol. Jelikož se jednalo o zkoumání životních drah informantů, schéma rozhovorů vycházelo z biografického narativního přístupu (Schütze, 1992; Rosenthal, 2004; Wengraf, 2001). Při sběru dat byly vybrány informace z výpovědí respondentů ověřované z dostupných zdrojů. Např. termíny a výsledky zkoušek byly ověřované podle vysvědčení, informace o studovaných školách a oborech, míře úspěšnosti maturantů a podobně byly konfrontovány s webovými stránkami škol. Výzkumná otázka byla formulována následovně: Co se stane s akademickými a pracovními ambicemi studentů z odborných škol, kteří neuspěli u maturity na první a druhý pokus? Data byla analyzována prostřednictvím narativní analýzy s využitím zcitlivujících teoretických konceptů (*sensitizing concepts*).

4 OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

V narativech bylo identifikováno několik zdrojů, které brání prostupnosti odborného vzdělávání, trhu práce a vysokého školství. Nejčastěji se ve vyprávění některých studentů z odborných škol objevuje setkání s praktikami akademické marnosti (Straková et al., 2021). Učitelé již na začátku studia zpochybňovali schopnosti pro studium maturitního oboru nebo přímo pro získání maturity. Objevují se však i jiné mechanismy, které vyžadují odlišnou konceptualizaci. Narativy obsahují jednak ztrátu akademických ambicí, jejich transformaci, případně selhání při vytváření akademických ambicí u studentů první generace.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Príspevek umožňuje lépe porozumět tomu, jak odborné školy selektují a (ne) připravují své studenty (zvyšují/snižují jejich aspirace) na cestu do vysokoškolského vzdělávání a jak jsou tyto praktiky vnímány studenty. Na základě těchto zjištění, v konfrontaci s dalšími výzkumy (srov. Alexander, Entwistle & Kabbani, 2001; Battin-Pearson et al., 2000; Bowers & Sprott, 2012), přináší studie implikace pro vzdělávací politiku s cílem zlepšit rovnost a prostupnost odborného vzdělávání. Jedním z možných doporučení je, že učitelé by se měli držet objektivního

hodnocení schopností studentů a zároveň rozvíjet jejich akademický optimismus. Učitelé by také měli cítit odpovědnost za vedení studentů k závěrečné zkoušce; za budování jejich akademické identity; a za podporu při učení na ni – nejen před samotnou maturitní zkouškou, ale i po případném (prvním) neúspěchu.

6 LITERATURA

- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Kabbani, N. S. (2001). The dropout process in life course perspective: Early risk factors at home and school. *Teachers College Record*, 103(5), 760–822.
- Battin-Pearson, S., Newcomb, M. D., Abbott, R. D., Hill, K. G., Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (2000). Predictors of early high school dropout: A test of five theories. *Journal of Educational Psychology*, 92(3), 568–582.
- Bowers, A. J. & Sprott, R. (2012). Examining the Multiple Trajectories Associated with Dropping Out of High School: A Growth Mixture Model Analysis. *Journal of Educational Research*, 105(3), 176–195.
- Rosenthal, G. (2004). Biographical research. In C. Seale et al. (Eds), *Qualitative research practice* (p. 48–64).
- Schoon, I., & Heckhausen, J. (2019). Conceptualizing individual agency in the transition from school to work: A social-ecological developmental perspective. *Adolescent Research Review*, 4, 135–148.
- Schütze, F. (1992). Pressure and guilt: war experiences of a young german soldier and their biographical implications (Part 2). *International Sociology*, 7(3), 347–367.
- Spöttl, G. (2013). Permeability between VET and higher education—a way of human resource development. *European Journal of Training and Development*, 37(5), 454–471.
- Straková, J., Simonová, J., & Soukup, P. (2021). The relationship between academic futility and the achievement of upper secondary students. Evidence from the Czech Republic. *International Studies in Sociology of Education*, 1–22.
- Wengraf, T. (2001). *Qualitative research interviewing: Biographic narrative and semi-structured methods*. Sage.